

Hız. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği

Yusuf Kabakçı

(Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü),
Ankara 2016, 209 sayfa.

Bu çalışmada Yusuf Kabakçı'nın Prof. Dr. Seyfeddin Erşahin yönetiminde yapmış olduğu *Hız. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği* adlı doktora tezi; başlık-içerik, hedef-sonuç, kullanılan dil, metod, kaynakların kullanımı dikkate alınarak değerlendirilecektir. Yazı içerisinde geçen "yazar" ifadesi tez sahibi Yusuf Kabakçı için, "müellif" kelimesi de Seyyid Emir Ali için kullanılmıştır.

1. Başlık-İçerik Uygunluğu:

İçeriğe bakmadan tezin başlığı okunduğunda bu çalışmadan beklentimiz şunlardan oluşmaktadır: Hız. Peygamberin hayatı ile ilgili saldırgan bir yaklaşım ve buna karşı oluşmuş savunmacı bir grup, saldırgan ve savunmacı grubu ayırt etmemizi sağlayan kriterlerin belirlenmiş olması, Seyyid Emir Ali'nin hayatı ile ilgili kısa bir bölüm ve *The Spirit of Islam* adlı eserinin tanıtımının yapılmış olması, *The Spirit of Islam* adlı eserde savunmacı yaklaşımın örneklerinin ortaya konulması.

Yazar, 6 ve 7. sayfalarda oryantalizmin kısa bir tanımını yapmış ve ortaya çıkış sebeplerini maddeler halinde değerlendirmiştir. Hıristiyanların Hız. İsa'ya bakışları ve Müslümanların Hız. Muhammed'e bakışlarına değinmiştir. Burada yazar tarafından 7. sayfada kullanılan bir cümle dikkat çekmektedir: "... Bu nedenle Hıristiyanlar hiçbir zaman Müslümanların peygamber algılarını tam olarak anlayamamışlardır..." gibi bir genelleme yerine "Hıristiyanların çoğu" gibi bir ayırım yapılırsa kanaatimizce daha doğru olurdu.

Tezde, İslam'ın fetihlerle hızla yayılmasından dolayı Hıristiyanların İslam'a karşı reddiyeler yazdığı belirtilmiş ve bunların önde gelenlerinin isimleri ve eserleri zikredilmiştir. Bunlardan Yuhannâ ed-Dımeşki, Theodore Ebu Kurre ve Abdulmesih b. İshak el-Kindî hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir. Daha sonra Arapçadan yapılan ilk Kur'an çevirilerinden de bahsedilmiştir. XVII. yüzyılın sonlarına doğru mevcut dini yapıya başkaldıran deizmin ve akli rehber edinen rasyonalizmin etkisiyle din ve peygamber konusuna bakışın değıştiği belirtilmiştir.

Yazar, Rönesans'la başlayıp aydınlanmayla devam eden gelişmeler

neticesinde Batı literatüründe ortaya çıkan Hz. Muhammed tasavvurunu 12-14. sayfalar arasında üç grupta değerlendirmiştir. Birinci grup, Batı'da asırlardır devam edegelen Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğu kabulüne dayanan geleneksel yaklaşım, ikincisi; geleneksel söylemi kısmen korumakla beraber Hz. Muhammed'i en azından bazı konularda haklı gören grup, üçüncüsü ise; geleneksel yaklaşıma tamamen zıt bir şekilde Hz. Muhammed'i değerlendiren ve onun olumlu yanlarını ortaya koyan yaklaşım.

Yazar, Seyyid Emir Ali'nin döneminde oryantalizmin genel durumu hakkında bilgi vermiş ve Seyyid Emir Ali'nin düşüncelerini ve kitaplarını yazmadaki amaçlarını, onu etkileyen sebepleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Tezde Seyyid Emir Ali'nin *The Spirit of Islam* adlı eserinde sıkça yer verdiği bazen eleştirdiği bazen tasvip ettiği oryantalistlerden Armand-Pierre Caussin de Perceval, Aloys Sprenger, William Muir, Reinhart Dozy, Robert Durie Osborn, Edward W. Lane, Stanley Lane Poole hakkında bilgi de verilmiştir. Daha sonra bu oryantalistlerin genel özelliklerinden maddeler halinde bahsedilmiştir.

Yazar, *The Spirit of Islam*'ın yazıldığı dönemdeki oryantalist çalışmalar hakkında genel durumu tasvir metoduyla ortaya koyduktan sonra Müslümanlardaki reddiyecilik geleneği ve Emir Ali'nin savunmacı yaklaşımı, Ahmed Midhat Efendi, Rahmetullah Hindi ve Seyyid Ahmed Han'ın savunmacı tarzda yazdığı eserlerden bahsetmiştir.

Yazar birinci bölümü Seyyid Emir Ali'nin hayatı ve eserlerine ayırmıştır. Emir Ali'nin hayatı, onun siyasi faaliyetleri ve hilafet ile ilgili görüşü ve çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Yazar daha sonra Seyyid Emir Ali'nin *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed*, *The Personal Law of the Mohammedans*, *Mohammedan Law*, *The Legal Position of Women in Islam*, *Students Handbook of Mahomedan Law*, *The Ethics of Islam*, *A Short History of the Saracens*, *A Commentary on the Bengal Tenancy Act*, *Islam*, *The Turco-Italian War and Its Problems*, *Persian Culture*, *Christianity from the Islamic Standpoint* adlı eserleri hakkında kısaca bilgi vermiştir. *The Spirit of Islam* adlı eser ise farklı tarihlerdeki basımları, diğer dillere çevirileri, muhtevası, kaynakları ve Seyyid Emir Ali'nin bu kaynakları kullanımı dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Yazar ikinci bölümde "Oryantalistlerin Hz. Muhammed ve İslam'la İlgili İddialarına Emir Ali'nin Verdiği Cevaplar" başlığı altında "İslam'da Ulûhiyet Anlayışı ve Tevhid, Vahyin Kaynağı", "Rahib Bahira Olayı", "Hz. Muhammed'in Hasta Olduğu İddiası", "Hz. Muhammed'in Tavırlarının Hicretten Sonra Değiştiği İddiası", "İslam'ın Kılıç Dini Olduğu İddiası", "Hz. Muhammed'in Yahudilerle İlgili Tutumu", "Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla İlgili Tutumu", "Hz. Muhammed'in Çok Eşliliği Meselesi" gibi konuları alt başlıklar altında değerlendirmiştir.

Üçüncü bölümde ise Emir Ali'nin geleneksel siyer çizgisinden ayrıldığı noktalar ele alınmıştır. Yazar öncelikle Emir Ali'nin Arabistan tasviri üzerinde durmuştur. Bu tasvirlerde geleneksel siyer anlayışından farklı bir tarz gözlenmemiştir. Daha sonra tezde Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi hayatından öne çıkarılan konulardan bahsedilmiştir.

Yazar 121. sayfada Emir Ali'nin Mekkelilerin risaletten sonra Hz. Peygamberi “ ... milletin bütün geleneklerini yıkmaya, hemşehrilerini bütün eski imtiyazlardan mahrum etmeye, gelenek ve görenekleri imha etmeye teşebbüs eden çılgın bir ihtilalci (revolutionist)” olarak görmeye başladıklarını ifade ettiğini belirtmektedir. Devamında Seyyid Emir Ali'nin Mekke'den nasıl bahsettiğine yer verilmiş ve klasik siyer kaynaklarında yer alan Zemzem kuyusunun Abdülmuttalib tarafından bulunmasıyla ilgili rivayetlere hiç değinilmeden sadece “kutsal Zemzem kuyusunun (sacred well of Zemzem) Abdülmuttalib tarafından keşfi” olarak nitelendirildiği belirtilmiştir (s. 121).¹

Tezde, *The Spirit of Islam* adlı eserde Abdülmuttalib'in Mekke'ye gelişi ve çocukları hakkında kısa bilgi verildiği, Hz. Muhammed'in babası Abdullah hakkında ise yüz deve diyet karşılığı kurban edilmekten kurtulması dışında bilgi verilmediği, Hz. Peygamber'in atalarından bahsedilirken klasik siyer kaynaklarındaki yüceltmeci tavrın yerine sadece onların Mekke sosyal hayatındaki yerlerine işaret edildiği belirtilmektedir (s. 122). Seyyid Emir Ali'nin Hz. Muhammed'in doğumu ile ilgili olarak ise klasik kaynaklarda yer alan, Hz. Peygamber'in doğumunda meydana gelen olağanüstü olayların her ne kadar rasyonalist tarihçiler gülese de tarihi açıdan incelemeye değer olduğunu ifade ettiği nakledilmektedir (s. 123). Yazar, Hz. Muhammed'in “hissiyatlı çocuk” oluşu, doğumundan, sütanneye verilmesi, annesinin vefatı, daha sonra dedesinin vefatı ve amcasının yanında kalması ve bu sırada göğsünün yarılması olayını anlatırken Emir Ali'nin bu olayı “Tanrı'nın melekleri kalbini açıp nur ile doldurmuşlardı” şeklinde değerlendirdiğini ve fazla detaya girmediğini belirtir (s. 124).

Tezde, Emir Ali'nin Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evliliği hakkındaki görüşleri şu şekilde ifade edilmektedir:

Emir Ali'nin altını çizdiği Hz. Muhammed'in hayatında nübüvvet öncesi dikkate değer son dönem ise Hz. Hatice ile evliliğinden itibaren ilk vahye muhatap oluncaya kadar geçen süredir. Hz. Muhammed, Hz. Hatice gibi ideal bir eşle evlendikten sonra, Hz. Hatice'nin evine taşınmış, onun maddi imkânları sayesinde geçim telaşından kurtularak sosyal meselelere çare bulabilmek için ihtiyaç duyduğu huzurlu bir ortama kavuşmuştur. Yine bu evlilik sayesinde

1 Yusuf Kabakçı, *Hz. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği* (doktora tezi, 2016), AÜSBE, s. 121. Yazıda buradan sonra parantez içinde verilen numaralar bu tezin ilgili sayfa numaralarıdır.

en zor zamanlarında kendisine teselli veren akıllı bir hanımefendiye ve sadık bir dosta kavuşmuştur. Hılfu'l-fudul teşkilatına katılması ve Kâbe'nin tamiri esnasındaki hakemliği bu dönemin dikkate değer hadiseleridir. Emir Ali, Hz. Muhammed'in bu dönemde halk arasında fazla görülmediğinden, vaktini tefekkür, uzlet ve adeta kalben risalete hazırlanarak geçirdiği sonucuna varmıştır (s. 169)... ..İslam'ın kadını küçük düşürdüğü iddiasına en güzel cevap Hatice ve küçük kızı Fatimatü'z-zehra'nın (Lady of Light) Müslümanlar nazarında haiz oldukları saygı ve hürmettir. (s. 125)

“Hılfu'l-Fudül Teşkilatı ve Kâbe Hakemliği” başlığı altında Emir Ali'nin klasik kaynaklarda bu anlaşmayı yapan beş kabileden bahsederken Esedoğulları'nı bu grup içinde saymadığına vurgu yapılmıştır (s. 126). Emir Ali'nin hılfu'l-fudul teşkilatını ve Kâbe hakemliği meselesini teferruata girmeden anlattığı, Hz. Muhammed'in sosyal karakterine, güven veren ahlakına ve yardımsever kişiliğine vurgu yaptığına değinilmiştir (s. 126).

“Ali ve Zeyd'in Hamisi” başlığı altında Emir Ali'nin bu iki olayı Hz. Muhammed'in vefa ve merhametine örnek olarak sunduğu belirtmektedir (s. 127). Bu başlık altında sayfa 127'de “... İşte Hz. Muhammed'in evliliğinden sonraki on beş senelik tecrübe dönemi böyle sıkıntılarla geçmiş, ancak O, insanlığın sıkıntı ve acılarını giderme konusunda tecrübe kazanmıştı...” şeklinde Emir Ali'den bir alıntı yapılmıştır. Bahsi geçen cümleden önce ise Hz. Peygamberin Hz. Hatice ile evliliğinden sonra maddi durumunun iyileştiğinden Hz. Ali'nin bakımını üstlendiğinden, eşi Hz. Hatice'nin kendisine Zeyd b. Harise'yi köle olarak hediye ettiğinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu ifadelerin hemen takibinde de “... böyle sıkıntılarla geçmiş ...” denilmesi çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Tezde, Emir Ali'nin, Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatını fazla teferruata ve ihtilafı konulara girmeden aktardığı, gerek klasik siyer kaynaklarında, gerekse oryantalist eserlerde uzun uzadıya anlatılan bazı meselelere ya hiç değinmediği, (Hz. Amine'nin hamilelik dönemi, Rahip Bahira olayı gibi) ya da çok kısa bahsettiği hatta bazen tırnak içinde bir iki cümleyle geçiştirdiği ifade edilmektedir (doğumdaki olağanüstü hadiseler; göğsünün yarılması gibi). Söz konusu durum Emir Ali'nin bu rivayetleri kendisi kabul etmese de literatürde bunların mevcudiyetine işaret etmeyi amaçladığı şeklinde değerlendirilmiştir. Yazar, müellifin bu döneme, Hz. Peygamber'in kişisel gözlemleri ve sosyal hayattan edindiği tecrübeyle zihnen nübüvete hazırlanışı olarak yaklaştığına işaret etmiştir (s. 127-128). Yazarın Emir Ali'nin vahiy ile ilgili görüşlerinde dikkat çektiği nokta, bu olayı rüya kavramıyla değerlendirmesidir. Yazar, bu sebeple Emir Ali'nin klasik kaynaklarda yer alan; biri Buhârî'den diğeri de İbn İshak'tan gelen birbirine benzer anlatımlardaki Hz. Peygamber'in mağaradan çıkınca gördüğünü söylediği göğü kaplayan melekten

hiç bahsetmediğini belirtir.

Yazar tarafından Emir Ali'nin vahiy görüşü ile ilgili yapılan tespit şu şekildedir:

Konuya yaklaşımı Emir Ali'nin klasik manâda vahyi anlamakta güçlük çektiğini göstermektedir. Cebrail'i bile doğrudan tasvir yerine Varaka b. Nevfel'in sözleri üzerinden tanımlamıştır. Bunun arka planında ise zamanındaki rasyonalist ve pozitivist düşünce sisteminin metafizik olaylara bakışı yatmaktadır. Müellif mahiyeti hususunda farklı düşünse de vahiy gerçeğini görmezden gelemeyeceği için onu kendince makul şekilde izah yoluna gitmiştir. Hâlbuki klasik siyerlerde vahyin geliş şekilleri tafsilatlı bir şekilde anlatılmış hatta Hz. Muhammed'in nübüvvetten önce gördüğü sadık rüyalar, taşların ve ağaçların ismini söyleyerek kendisine selam vermeleri bu başlık altında değerlendirilmiştir. Emir Ali, vahiy öncesi süreci tamamen beşerî tekâmülle izah ettiği gibi ilk vahyi de İslamî geleneğe göre naklen aktarmak yerine aklen açıklama yoluna gitmiştir. (s. 129)

"Garânik Olayı" başlığı altında yazar, Emir Ali'nin bu olayı özet geçtiğini belirttikten sonra kendi değerlendirmesini yapmıştır (s. 133-137). Fakat, tezin başlığı dikkate alınırsa yazarın burada konu dışına çıktığı söylenebilir. Yazar, meydana geldiği iddia edilen Garânik hadisesi ile ilgili ayrıntılı bir inceleme yaptıktan sonra Seyyid Emir Ali'nin konuyu nasıl değerlendirdiğini şu şekilde belirtmiştir:

Emir Ali, garânik hadisesinin gerçekliğini kabul etmekle birlikte konuyla ilgili rivayetlerin tamamını aktarmak yerine teferruata girmeden hadiseyi olgusal tarzda izah etmeye çalışmıştır. (Mesela araya girenin şeytan değil de kurnaz bir müşrik olduğunu belirtmesi gibi). Böylece bir taraftan rasyonel davranarak hadiseyi daha makul hale getirmiş ve modern bilimsel metodun dışına çıkmamaya çalışmış, öte yandan bunun Hz. Muhammed'in nübüvvetine halel getirmek bir tarafa asıl O'nun beşer oluşunun bir sonucudur diyerek bir peygamber için noksanlık sayılabilecek durumu avantajmış gibi göstermeye çalışmıştır. (s. 137)

Tezde, Emir Ali'nin mucizeler ile ilgili görüşleri ise şu şekilde aktarılmıştır:

Emir Ali'ye göre, Hz Muhammed'in davetinde hiçbir olağanüstülük iddiası, hiçbir mübalağalı ima, kendi şahsiyet ve karakterine kutsallık atfetmek gibi bir niyet ve teşebbüs yoktur. Emir Ali'ye göre İlk Müslümanlar, Hz. Muhammed'den mucize istememişler, nübüvvetinin ahlakî delillerine güvendikleri için başka ikna edici bir şeye ihtiyaç duymamışlardı. Mekkeli müşrikler ondan bir takım mucizeler istemişlerdi. Onun en büyük mucizesi Kur'an'dı ve insanlara tefekkürü tavsiye ediyordu. (s. 138)

Yazar genel anlamda Hz. Peygamber ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de belirtilen İsrâ, şakkül-kamer ve Bedir'de meleklerin yardıma gelmesi gibi mucizelerin bulunmasına rağmen Emir Ali'nin Hz. Peygamber'in hayatında doğumundan ölümüne kadar Kur'an'dan başka hiç bir mucizeyi tanımadığını ifade etmektedir (s. 138). Nitekim, "Emir Ali, İsrâ Süresinin birinci ayetinin mealini vermekle yetinmiş ve bu olayın ruhen (rüya vasıtasıyla) gerçekleştiğini ifade etmiştir" (s. 144 vd.) denilerek bu duruma işaret edilmiştir.

Emir Ali'nin Fil Vakası ile ilgili görüşleri ise şu şekilde aktarılmıştır:

İbn Hişam'ın "Aynı yıl Arabistan'da ilk defa kızamık ve çiçek hastalığı baş gösterdi" ve Caussin de Perceval'in "Fil olayı bir mucizenin eseridir" dediğini de aktardıktan sonra kendisi, Fil Ordusu'nun müthiş bir hastalık ve büyük bir sele dönüşen şiddetli bir yağmurla yok olup gitmiş olabileceğinin tamamen anlaşılır bir durum olduğunu belirtir. Böylece, Fil olayını gerçek bir mucize yerine bir doğa hadisesiymiş gibi göstererek, Hz. Muhammed'in hayatında vuku bulacak mucizelere bakışıyla ilgili ipuçları vermektedir. Bu arada klasik kaynaklarda yer alan Abdülmuttalib'in Ebrehe'yle olan pazarlıklarından vs. hiç bahsetmemiştir. (s. 144)

"Bedir Gazvesinde Meleklerin Yardım Etmesi" başlığı altında Emir Ali'nin meseleye yaklaşımı şu şekilde özetlenmektedir: "Müslümanların, meleklerin yardım ettiklerine inanmalarının doğal karşılanması gerektiğini, zira aynı inancın Yahudilik ve Hristiyanlıkta da olduğunu, Milman (*History of Christian Theology in the Apostolic Age*) ve Renan (*Vie de Jesus*) gibi Hristiyan kaynaklarından örnekler göstererek ifade etmiştir. Melek-şeytan inancının sadece İslam'da olmadığını, Hristiyanlıkta da olduğunu mukayeseli bir şekilde izah etmeye çalışmıştır."

"Emir Ali'ye Göre Hz. Muhammed'in Başarısının Temel Dinamikleri" başlığı altında özellikle Hz. Peygamberin samimiyeti ve hoşgörüsü, sadeliği ve çalışkanlığı, ailesine düşkünlüğü, sosyal hayata bakışı ve evrensel sevgisi gibi konular işlenmiştir. Yazar dördüncü bölümde "Emir Ali'ye göre İslam'ın Özü başlığı" altında İslam İdeali ve Allah İnancı, İslam'ın Evrenselliği, Ahiret İnancı, İbadetler'i Yahudilik ve Hristiyanlıkla karşılaştırmalı olarak nakletmiştir. Beşinci ve son bölümde ise; "Değerlendirme" başlığının altında Emir Ali'nin hayatı, eserleri, kaynaklara ve İslam Tarihçiliğine bakışı değerlendirilmiştir. Daha sonra "Emir Ali'nin Nübüvvete Bakışı" başlığı altında vahiy öncesi dönem, risalet dönemi değerlendirilmiştir. 187-193. sayfalar arasında ise çalışmada varılan sonuçlar ortaya koymuştur.

Başlık ve içerik uygunluğu açısından son olarak tezin başlığı ve içeriği arasında bir uyumun varlığı görülmektedir.

2. Hedef ve Sonuç Uyumu:

Yazar çalışmasına başlarken amacını şu cümlelerle ifade etmiştir: “Biz bu çalışmamızda Emir Ali'nin ve fikirlerinin daha iyi tanınmasını, savunmacı bir tarzda kaleme aldığı eserinin başarılı ve eksik yahut hatalı taraflarını ve tesirlerini akademik bir anlayışla tespit etmeye çalıştık. Seyyid Emir Ali'nin İslam'ı ve Hz. Peygamberi savunurken ne gibi yollara başvurduğunu, hangi konuları ön plana çıkardığını, nasıl bir metot kullandığını ve bu konuda ne kadar etkili olduğunu ortaya koymayı amaçladık...En sonunda ise bütün bunları bir değerlendirmeye tabi tutarak müspet veya menfi etkilerini tespit etmeyi hedefledik.”

Yazarın, Seyyid Emir Ali ve eseri ile ilgili vardığı sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

Beşer peygamber vurgusu yaparak Hz. Peygamber'in hayatındaki metafizik olaylara ya hiç değinmemiş yahut da onları tabii olaylar olarak yorumlamıştır. Bu hadiselerin kaynaklara girmesini toptan reddetmek yerine varoluş zamanının zihin yapısına uygun olarak kabul edilmeleri gerektiğini söylemiştir. Böylece tarihi süreç içerisinde Müslümanların bilinç seviyesi yükseldikçe din ve peygamber algılarının da değişeceğini, bunun da doğal karşılanması gerektiğini savunmuştur.

Kur'an merkezli düşünürken sünneti inkâr etmemiş ancak gerektiğinde her ikisini de yorumlama yoluna gitmiştir.

Dini ve beşeri gelişmeden bahsederek Auguste Comte'den etkilendiğini hissettirmektedir.

Mucizeler konusunda akıl ve bilimden taviz vermemek adına oryantalistlerin metotlarını kullanmakla gelenekten ayrılarak onlarla benzer sonuçlara ulaşmıştır.

The Spirit of Islam başta olmak üzere oryantalistlere cevaben yazılan apolojiler, onların Hristiyanlıktan kaynaklanan yanlış bilgilerini, taraflı ve çarpıtıcı yaklaşımlarını eleştirme ve düzeltme yoluna giderken, rasyonalist, pozitivist, seküler bakış açılarını ve metodolojilerini değerlendirmeye tabi tutmamışlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak bazı konularda oryantalistlerle aynı sonuçlara ulaşmışlar ve böylece onları eleştirirken farkında olmadan kısmen onların amaçlarına hizmet etmişlerdir. Mucizelerin toptan reddi, garânik meselesi, Hz. Peygamber'in başarısının tümüyle insanî sebeplere bağlanması bunlardandır.

Batılı müelliflerin İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki müspet fikirlerine zaman zaman can simidi gibi sarılmıştır.

Nübüvvet sonrası konularda ise hilafet ve siyaset konularında Şiiliğinin

tesiriyle tafsilatlı açıklamalar yapılmıştır.

Zaman zaman “saracens”, “apostolical”, “sunnî church”, “the church militant” gibi oryantalist kavramları ve başlıklandırmaları kullanmıştır.

Bize göre ise, biraz da arada kalmış birisidir.

Hindistanlı şii bir Müslüman olarak tüm Hindistan Müslümanlarıyla tam anlamıyla barışık olamamıştır. Bu yüzden kendisini İngilizlere yakın hissetmiş ve aktif, yetkin ve karakter sahibi birisi olmasına rağmen tam bağımsızlık yerine İngiliz mandasını savunmuştur.

Hz Muhammed'in hayatına savunmacı yaklaşım bağlamında incelediğimiz *The Spirit of Islam*, gerçekten de oryantalistlere karşı etkin bir savunma gerçekleştirmiştir. Ancak klasik metot yerine modern bilimsel metodu kullandığı için klasik döneme nispetle yeni bir peygamber imajı ortaya çıkarmıştır.

Kendinden önceki siyer kitaplarından farklı bir yaklaşım sergileyerek, kendinden sonrakileri muhteva ve metot açısından etkilemiştir. Bunda da eserin sadece Müslümanlar için değil, ağırlıklı olarak Batılılar için yazılmış olmasının etkisi vardır.

Gerçekte ise müellif, Mekke dönemini anlatırken Müslüman tarihçilerin aşırı yücelterek olağanüstüklere boğdukları Hz. Muhammed'in başarısını harikulade olaylardan ziyade içinde bulunduğu şartlara ve kendi beşer dehasına bağlamıştır.

Medine'de ise Oryantalistlerin düşman ve zalim gördükleri Hz. Peygamber'in buradaki uygulamalarının devletleşmekle birlikte şartlar değiştiğinden, artık birey değil kamu hukuku açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Müellif inanç itibariyle Müslüman ama bakış açısı olarak yenilikçidir. İyi niyetle yola çıkmıştır. İslam'ı ve Hz. Muhammed'in hayatını kendi değerleri ve geleneği üzerinden yorumlamaktan ziyade zamanının batı kökenli fikir akımlarıyla değerlendirmiştir. Şii taassubuyla hareket etmese de ondan tamamen bağımsız düşünmemiştir. (s. 189-192)

Tezde yazarın başlangıçta belirtmiş olduğu amaçlara başarılı bir şekilde ulaştığı görülmektedir. Seyyid Emir Ali'nin Hz. Peygamber'i ve İslam dinini savunmak için başvurduğu metodlar, ön plana çıkardığı veya özet geçtiği hatta hiç değinmediği konulara işaret edilmiştir. Kendisinden sonrakilere olumlu veya olumsuz bir etkisinin olduğuna vurgu yapılmıştır.

3. Kullanılan Metod

Yazar tez içinde izleyeceği metodu başlangıçta şu ifadeler ile aktarmıştır:

Bunu yaparken tüm eserlerini incelemekle beraber asıl tez konumuz ve Emir Ali'nin en meşhur eseri olan The Spirit of Islam'ı esas aldık. Öncelikle eserin yazıldığı dönemi ve modern oryantalist düşüncenin Hz. Muhammed algısını ve yansımalarını inceledik. Emir Ali'nin en çok muhatap aldığı, eleştirdiği veya kaynak gösterdiği oryantalistleri ve siyerle ilgili görüşlerini kısaca inceledik. Bilahare müellifin eserlerini ve özellikle The Spirit of Islam'ın kaynaklarını araştırdık. Eserin gerçekten zengin bir kaynak altyapısının olduğunu gördük. Sonrasında müellifin oryantalist iddialara verdiği cevapları, siyere bakış açısını ve öne çıkardığı konuları özetle vermeye çalıştık. (s. 3 vd).

Yazarın başlangıçta belirlediği sistem dâhilinde tezini kaleme aldığı görülmektedir. Emir Ali'nin oryantalistlere verdiği cevaplar bölümü biraz daha detaylı incelenseydi daha isabetli olabilirdi. Yazar tasvir metodu ile oryantalist görüşlere yer vermiş, yine aynı şekilde müellifin görüşlerini de ortaya koymuştur. Daha sonra bilimsel tarih yazıcılığı dâhilinde müellifin etkilendiği sebepler üzerinde yorumlarda bulunmuştur.

Yazarın müellifin metoduyla yaptığı değerlendirmelerinde, hissiyata dayalı ve pasif bir savunmadan ziyade bilime ve kaynaklara sadık, tutarlı bir yol izlemeye çalıştığını, rivayetlerde seçici davrandığını ifade etmektedir. Seyyid Emir Ali, Hz. Peygamberin Medine dönemini anlatırken daha çok oryantalistlerin iddialarına tepkisel bir yaklaşım sergilemiştir. The Spirit of Islam'da Mekke dönemi anlatılırken Hz. Peygamber'in hâkim konuma geçince tutum değiştirdiği, savaşlarıyla şiddeti körüklediği, Yahudilere ağır cezalar verdiği ve çok eşliliği münasebetiyle kadın düşkünü olduğu iddialarına ise; Hz. Peygamberin artık bir devlet başkanı olarak tüm halkını, bir komutan olarak ordusunu düşünmek zorunda olduğunu ve bütün davranışlarının bu çerçevede yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Hz. Muhammed'in ganimet için savaşmadığı, Müslümanların can ve mal güvenliğini temine gayret ettiği, uluslararası hukukta savaş sebebi kabul edilen zaruretlerden dolayı savaşmak mecburiyetinde kaldığı, bu savaşların tamamı, saldırı değil savunma amaçlı olduğu belirtilmiştir. Yazar tarafından müellifin bu tarzda bir görüş beyan etmesinin sebebi olarak; o dönemin hümanist düşüncesinde sadece savunma savaşının etik sayılması gösterilir. "Tarih, olayları yer-zaman, sebep-sonuç ilişkisi içinde kronolojik olarak, içinde bulunduğu şartlara göre değerlendirir." tanımından hareketle müellif, Hz. Peygamberin Yahudilere verdiği cezalar ile ilgili iddialar için; "... ihanetlerinin bedeli olarak zamanın şartlarına ve Yahudilik şeriatına uygundur." şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Tezde ayrıca Emir Ali'nin pozitivizmin kurucusu kabul edilen August Comte'udan etkilendiği ifade edilmiştir. Gerekçe olarak da; Comte'un İslam hakkındaki görüşleriyle Emir Ali'nin ön plana çıkardığı bazı meselelerin benzerlik arzemesi, Comte, yalnız pozitivizmin akla hitap ettiğini savunurken Emir Ali de İslam'ın akla hitap ettiğini savunması gösterilmiştir. Bu bağlamda, Emir Ali'nin İslamî değerleri yorumlarken XIX. yüzyıl Avrupa liberalizminden ve rasyonalizmden etkilendiği, değerlendirmelerinde hep aklın sınırları içinde kalmaya çalıştığı, bu yüzden meleklerin varlığını ve metafizik olayları yorumlarken sorunlar yaşadığı, mucizeleri Bedir savaşında olduğu gibi bazen tabiat olayları şeklinde, bazen de Fil vakasındaki gibi çiçek hastalığı gibi fiziki hadiselerle indirgemeye çalıştığı, miracı ruhanî olarak tasvir ettiği ifade edilmiştir.

Yazar, daha önce Muir de dâhil olmak üzere oryantalistlerin yaptığı Hıristiyanlık-İslam mukayesesini Seyyid Emir Ali'nin tersinden yaparak onların iddialarının aksine İslam'ın daha üstün din olduğuna odaklandığını ifade etmiştir.

Bu kısımdaki değerlendirmeler neticesinde, tezde yazarın akademik bir üslup ile tezini kaleme aldığı, tarihçilik sınırları içinde kaldığı, olayları tasvir metodu ile ortaya koyduktan sonra sebepler üzerinde değerlendirmelerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. Kullanılan Dil

Yazar tez boyunca gayet sade, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Anlatım tarzı olarak kendi içinde bir tutarlılık görünmektedir.

5. Kaynakların Kullanımı

Yazar, müellifin Şii olduğu için eserinde Şia kaynaklarını da referans olarak aldığını ifade etmiştir. Buna göre Muhammed Bakır el-Meclisî'nin (ö. 1110/1698-99) *Bihâr'u'l-Envâr*'ı, İsmailî olmakla da itham edilen Şehrîstânî, Mirhand'ın *Ravzatü's-Safâ*'sı, *Debistân-ı Mezahib*'i müellifin başvurduğu kişi ve kaynaklar arasında yer almaktadır. Ayrıca müellif'in Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinden hiç bahsetmediği de belirtilmiştir.

Müellifin Şia kaynaklarını kullanması tarafsızlık adına da değerlendirilebilir. Çünkü eserini baştan sona bu kaynaklar doğrultusunda şekillendirmemiştir. Özellikle Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Ömer'in halifeliğini kabul etmesi, Abbasilerden övgüyle bahsedilmesi, Selçuklular ve Osmanlılardan da olumlu bahsedilmesi, Osmanlıdaki hilafetin gerekliliğini savunması dikkate değerdir.

6. Seyyid Emir Ali'nin Görüşlerinde Etkili Olan Faktörler

Yazar, Seyyid Emir Ali'nin Şii olduğunu ve eserinde de bunun izlerinin olduğunu belirtir. Bu bağlamda yazarın tespitlerine göre Emir Ali, Hz. Peygamber'in Tebuk seferine çıkarken Hz. Ali'yi vekil bırakmasının Şia'ya göre

genel bir velayet anlamına geldiği görüşündedir. Emir Ali, Ümeyyeoğullarına karşı açıkça düşmanca bir tavır sergilemektedir. Nitekim henüz nübüvvet öncesi Ebu Talib'in maddi yetersizliği nedeniyle rifade hizmetinin Ümeyyeoğullarına geçişini "rifade, Haşımoğullarına en acı kıskançlığı duyan Ümeyyeoğullarına geçmişti" şeklinde aktarmaktadır. Tezde Emir Ali'nin bu konu hakkındaki diğer görüş ve yaklaşımları hakkında aşağıdaki değerlendirmeler yapılmaktadır:

Demokratik bir dönemin ardından Muaviye'nin isyanıyla başa geçen Emeviler, hilafeti saltanata çevirmişler hulefa-i raşidini idealizmini bozmuşlardır. Bizans âdeti olan haremi ve harem ağası kullanmayı da Muaviye başlatmıştır... Aynı şekilde değişik vesilelerle İran halkının ve coğrafyasının İslam kültürüne katkılarından bahsetmektedir. (s. 174)

İnsanın fiilleri, kaza, kader, cebir, ihtiyar gibi konulardan bahsederken özellikle Hz. Ali'nin sözlerinden örnekler verir. Bilgin, şair ve filozof olarak tarif ettiği Cafer-i Sadık'ın liberal ve rasyonalist olarak nitelendirdiği görüşleriyle bu konuyu izah eder. Tabersî'den rivayetlerle görüşlerini destekler. (s. 175)

Fatimilerin, Büveyhoğullarının, Timurluların ve Safevilerin İslam kültür ve medeniyetine çok büyük katkılar sağladıklarını ifade eder. Timur'un Endülüs Emevileri ve Abbasilerden sonra en parlak imparatorluğu kurduğunu iddia eder. (s. 175)

Hilafet meselesi ana konularındandır. Kanaatimizce hilafetle yakın ilgisinin sebeplerinden birisi de şii gelenekte yetişmiş olmasıdır. Emir Ali'ye göre, halifenin biri saltanat diğeri ise hilafet olmak üzere iki temel görevi vardır. İdarede aslanan meşveret olduğu için gerektiğinde saltanat vazifesini başka kişi ya da kurumlara devredebilir. Ancak hilafet görevi bütün müslümanları ilgilendiren bağlayıcı bir görevdir. Bu yüzden de devam ettirilmesi Ümmet-i Muhammedin lehine olacaktır. (s. 175)

Eserin Siyer ve İslam ideali şeklinde iki bölümden oluştuğu düşünüldüğünde müellifin siyer konularını işlerken bu manada ciddi bir etkisinin olmadığı, sadece esasa ilişkin olmayan bazı konularda Ümeyyeoğullarını yererken, Ehl-i beyti ön plana çıkardığı görülmektedir. Ancak Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesiyle başlayan Hz. Peygamber sonrası dönemi ve İslam Medeniyetini değerlendirirken Sünniliğe bakışı dengeli olmakla beraber, siyasi, sosyal ve kültürel tüm konularda Şiiliği ön plana çıkardığı açıkça görülmektedir. (s. 175 vd.)

Sonuç

Öncelikle çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan tezin yazarı Yusuf Kabakcı ve tez danışmanı Prof. Dr. Seyfeddin Erşahin'i tebrik etmek gerekmektedir. Tez, alanına katkı sağlayan ve önemli güzel bir konuyu ele almıştır. Konunun işleniş

tarzının sistemli ve tutarlı olmasının yanı sıra, yazar tez boyunca anlaşılır ve sade bir dil kullanmıştır. Garânik hadisesi ile ilgili değerlendirmeler hariç konu dışına çıkılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte oryantalistlerin Garânik hadisesine verdikleri önem dikkate alınırca söz konusu durum makul kabul etmek gerekir. Tezde, müellif Seyyid Emir Ali ve eserleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Ayrıca oryantalist kaynaklar hakkında da doyurucu bir bilgi verilmiştir. Özellikle oryantalistlerin iddiaları, Seyyid Emir Ali'nin bu iddialara verdiği cevaplar ve bu cevaplarda rasyonalist bakış açısının etkili olmasının arka planındaki sebeplerin yazar tarafından çok iyi tespit edildiği görülmektedir.

Hakan Öztürk

(Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü)